

Duinen, een luilekkerland voor Reeën

THEO VERSTRAEL

Zo op het oog vormt het duingebied, met zijn grote afwisseling aan open valleien, dichte struwelen en veelal een beboste binnenduinrand, een ideaal biotoop voor reeën. Vreemd genoeg komt het ree toch niet in alle duingebieden voor: in de duinen van Noord-Holland benoorden het Noordzeekanaal en ten zuiden van Katwijk zijn slechts incidenteel reeën aanwezig, die steevast weer verdwijnen na verloop van enige weken. Toch voelt het ree zich in de andere duingebieden prima thuis. Zullen ze op korte termijn wellicht de lege gebieden gaan bezetten? In dit eerste deel van het verhaal over "duinreeën" wordt een aanzet voor een antwoord gegeven.

Neerlands enige in het wild levende hertesoot voelt zich het best thuis in een landschap waar ze overdag dekking kunnen vinden om te rusten, te herkauwen en voor gevaar kunnen vluchten, en waar ze 's nachts voldoende voedsel kunnen vergaren. Een parklandschap, met afwisselend sappige velden, akkers en bossen vormt dan ook het voorkeursbiotoop van het Ree. Na het op grote schaal in cultuur brengen van bossen en woeste gronden is het vrij goed gegaan met deze heuse kultuurvolger in ons land: sinds 1930 is de grootte van de populatie ongeveer vertienvoudigd en zijn veel nieuwe gebieden door Reeën bevolkt (4), waaronder de duinen.

Herkomst van de duinpopulaties

De herkomst van de meeste Reepopulaties in de duinen is duidelijk: ze zijn uitgezet (zie tabel). Maar er zijn uitzonderingen, zoals op Ameland.

Zwarte reebok, een zeldzaamheid in de Nederlandse duinen (foto: H.J. Verdonk).

Op dit eiland doet het hardnekkige verhaal de ronde dat het eerste Ree, een jonge bok, vlak na de Tweede Wereldoorlog is overgestoken van het vasteland. Dat is minder onwaarschijnlijk dan het lijkt. Vogelwachters op Griend en Engelsmansplaat zien vrij regelmatig Reeën naar zandplaten in de Waddenzee toe lopen. Helaas lopen deze zwerftochten voor de beesten meestal slecht af, maar wellicht is het de stamvader van de huidige Amelandse populatie wél gelukt. De toenmalige eilandbewoners vonden het zo leuk dat ze geld hebben ingezameld om enkele geiten te kunnen kopen. Later zijn nogmaals dieren van het vasteland binnengehaald om inteelt te voorkomen.

Ook op Goeree-Overflakkee heeft de populatie zich op natuurlijke wijze gevestigd, maar de mens heeft wel een handje geholpen. Pas nadat de zee-gaten Haringvliet en Grevelingen waren gedicht, konden zwervende Reeën uit Voorne en Schouwen-Duiveland oversteken en het nog lege, maar zeer geschikte Goereese duingebied koloniseren. De vrij kleine populatie van Walcheren is daarentegen waarschijnlijk niet uit een ander duingebied afkomstig, maar uit Zuid-Beveland (en dus uit westelijk Noord-Brabant).

In de Coepelduinen bij Noordwijk loopt sinds 1989 een sprong van 3 Reeën, waarschijnlijk afkomstig van de boswachterij Noordwijk. Gezien de ontwikkelingen in andere duingebieden kan worden verwacht dat dit het begin van een nieuwe populatie is.

Barrières

Als de duinen zo geschikt voor Reeën zijn, waarom worden het Noordhollands Duinreservaat en Meijndel dan niet bevolkt vanuit de bestaande populaties? Ten eerste is een Ree sowieso niet zo'n zwerver: uit verschillende onderzoeken is gebleken dat de meeste Reeën hun hele leven slijten binnen een straal van enige kilometers rond de geboorteplaats (2,3). Een belangrijkste oorzaak ligt echter waarschijnlijk bij de verschillende barrières die zwervende Reeën ontmoeten. Het Zwanenwater zou gekoloniseerd kunnen worden vanuit het Robbenoordbos in de Wieringermeer, maar ze moeten dan een brede strook weiland en akkers oversteken, waar ze nauwelijks dekking vinden. Dat maakt zo'n avontuur weinig aantrekkelijk. Er komen wel eens bokken in het gebied voor maar dat zijn nooit blijvertjes, wellicht omdat het gebied te klein is. Veel van deze dieren vinden hun einde in de Noordzee tijdens een poging om via het water nieuw land te bereiken. De Schoorlse duinen en het Noordhollands Duinreservaat zijn nog moeilijker te bereiken vanwege de Hondsbossche zee-wering.

Verder zuidelijk zouden Reeën ogenschijnlijk gemakkelijk vanuit Noordwijk kunnen oversteken naar Berkheide en Meijndel. In beide gebieden ko-

Grazers, fijnproevers en opportunisten

Reeën zijn herkauwers, net als edelherten en koeien. Maar de ene herkauwer is bepaald de andere niet! Biologen hebben de herkauwers onderverdeeld in 3 groepen op basis van verschillen in bouw en werking van het spijsverteringsstelsel, waarin vooral de 4 magen (boekmaag, pens, leb- en netmaag) een hoofdrol spelen. De echte "grazers" hebben een grote pens waar het voedsel lang in kan blijven zitten zodat ook de stugge celwanden van het gegeten planten kunnen worden afgebroken en verteerd. Soorten die tot deze groep behoren, kunnen dan ook uitstekend uit de voeten met plantenmateriaal waar relatief veel celwanden in zitten (bijvoorbeeld verdord gras). In ons land waren oeros en wisent de wilde vertegenwoordigers van deze groep, momenteel moeten wij ons tevreden stellen met primitieve runderrassen en Fries stamboekvee.

Aan de andere kant zijn er de "browsers" (een goede Nederlandse naam ontbreekt, "fijnproevers" komt in de buurt), die juist een kleine pens hebben en daarom alleen de gemakkelijk verteerbare celinhoud kunnen benutten. De opengebroken celwanden worden als het ware "doorgespoeld". Sappige plantdelen als kruiden, jonge loten, knoppen en vruchten, maar ook boombast staan op het menu van de browsers. Het ree is in ons land de enige wilde vertegenwoordiger.

De derde groep herkauwers, waartoe o.a. het edelhert behoort, kan in beperkte mate kiezen tussen het eten en verteren van materiaal met veel celwanden of juist van alleen de celinhoud. De grootte van de pens is instelbaar en daarmee de verblijftijd van het voedsel. Afhankelijk van het seizoen eten zij dus gras of sappige kruiden.

bronnen: 1,2,5

men echter alleen incidenteel Reeën voor, die stevast weer verdwijnen. De gordel van bebouwing rond Katwijk lijkt een zeer moeilijk te nemen barrière.

Een sluitende verklaring waarom Reeën in het ene duingebied wel en het andere duingebied niet voorkomen, is echter nog steeds niet gegeven.

Zijn de duinen geschikt?

In de duingebieden waar Reeën wel voorkomen, blijken ze het prima naar hun zin te hebben. Er is altijd wel een struweel of bosje in de buurt om dekking te vinden. In de open duingedeelten vinden ze in het voorjaar, de zomer en de herfst een keur aan kruiden, blaadjes, bessen en andere vruchten die garant staan voor een zeer afwisselend menu.

De winterperiode en het vroege voorjaar zijn de moeilijke perioden. In winters met lage temperaturen en sneeuw maar met veel zon zijn er weinig problemen. Ze benutten het zonlicht om op te warmen terwijl het voedsel nog goed bereikbaar is. Regen, mist en ijzel, zeker als er ook een stevige wind staat, zijn daarentegen funeste omstandigheden voor de dieren. Ze verliezen hun isolatie, kun-

nen sterk afkoelen en moeten daarom veel voedsel opnemen. In zulke perioden wordt snel ingeteerd op de vetvoorraden en gaat de konditie achteruit. Zeker wanneer er ijzel optreedt, vallen er onder de Reeën veel slachtoffers omdat het voedsel onbereikbaar geworden is.

Het lukt uiteraard niet alle Reeën om de winterperiode ongeschonden door te komen; onervaren, zwakke en oude Reeën leggen het eerst het loodje. Toch vinden beheerders opvallend weinig "valwilt". Dichte struwelen zijn hiervan de belangrijkste oorzaak.

Voortplanting

In alle duingebieden, met uitzondering van de Coepelduinen waar ze pas sinds een jaar aanwezig zijn, planten de Reeën zich succesvol voort. Regelmatig worden in het late voorjaar geiten met tweelingen gezien. Echte natuurlijke vijanden, die in staat zijn de populatie in aantal te beïnvloeden, ontbreken in Nederland. Vossen zijn zeker in staat om een Reekalfje te bemachtigen, maar kunnen niet tegen een vastberaden moederdier op. In de eerste jaren na de definitieve vestiging van de vos hadden beheerders in de Amsterdamse Waterleidingduinen de stellige indruk dat er minder tweeling-kalfjes werden geboren. Vossen zouden in staat zijn om, met hun scherpe reukzin, een werpende Reegeit op te sporen. Als de geit op het punt stond het tweede kalf te werpen, meestal op enige afstand van het eerste kalf, zouden vossen van de verminderde aandacht van de geit gebruik maken om het eerste kalf te verschalken. Waarnemingen van dit gedrag ontbreken. Nu vossen al weer zo'n 15 jaar deel uitmaken van de AWD-fauna, is het aantal tweelingen weer terug op het oude niveau: de Reeën lijken zich te hebben aangepast.

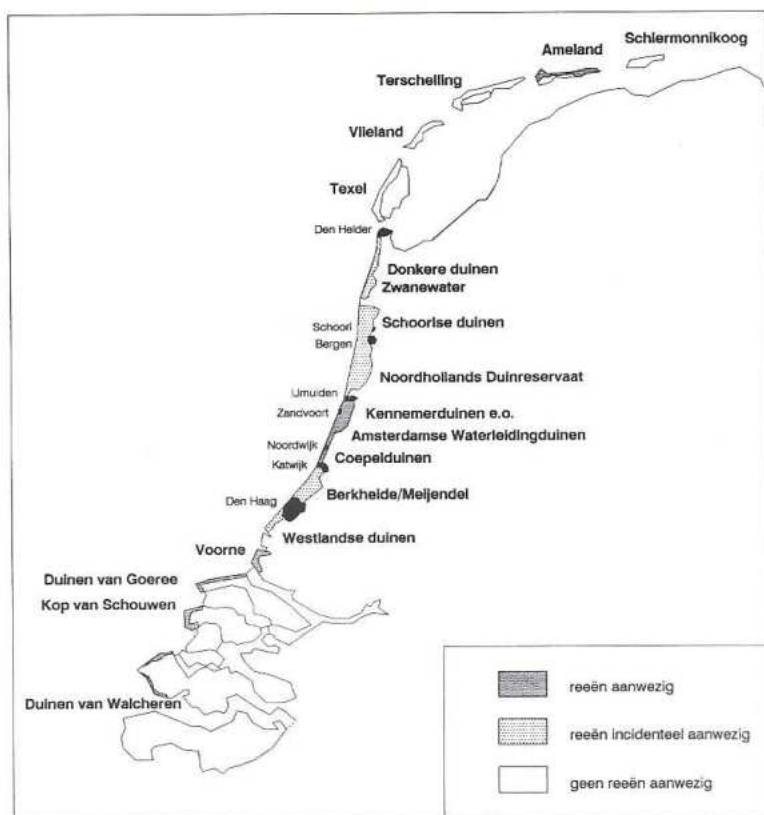
Invloed van de mens

In een goed Reeënbiootop is voldoende rust een vereiste. Zo blijkt op Ameland het terreingebruik van de Reeën sterk samen te hangen met de recreatie. In de late herfst en de winter houdt zich altijd een sprong op in een gevarieerd bos, grenzend aan het Hagedoornveld. Hier vinden ze veel eikvaren, 's winters een geliefde voedselplant. Wanneer in april het toerisme weer op gang komt, wordt dit bos in toenemende mate het toneel van speurtochten, droppings en dergelijke. De Reeën nemen dan de wijk naar het meer open reservaat zelf, waar dankzij het bordje "Verboden toegang" de rust is gewaarborgd.

In duingebieden waar dergelijke af te sluiten gebieden ontbreken, kunnen zich ook directe conflicten tussen recreatie en Reeën voordoen. Zo zijn in de boswachterij Hollands Duin in Noordwijk, een gebied waar in weekeinden met mooi weer duizenden mensen komen wandelen, verscheidene malen rustende Reeën opgeschrikt door (illegaal) loslopende honden. In de paniek die zich van het vluchtende dier vervolgens meester maakt, kijken ze minder goed uit voor obstakels. Verschillende Reeën zijn zo jammerlijk tegen een boom of afrastering aan hun einde gekomen.

Beheer van Reeën

Nu is recreatie weliswaar een probleem voor een duinbeheerder met een Reeënpopulatie in zijn gebied, maar het is zeker niet het belangrijkste. Re-

De verspreiding van het ree in de Nederlandse duinen.

kreanten vinden Reeën immers mooi, spannend om naar te kijken en "onschadelijk". Vanuit het oogpunt van recreatie staat niets een snelle introductie van Reeën in de nu nog lege gebieden in de weg.

Helaas maken andere problemen een dergelijke simpele beslissing nog onmogelijk: aanrijdingen met Reeën, jacht en schade aan landbouw. Hierover meer in de volgende DUIN.

Leefwijze

In het late voorjaar, de zomer en de vroege herfst leven reeën in vaste leefgebieden, die in grootte kunnen variëren van 10 tot 100 ha afhankelijk van het biotoop. In de leefgebieden liggen de vaste rust- en voedselplaatsen, die via een netwerk van vaste wildpaden zijn verbonden. Hoewel reeën over het algemeen geen lang leven is beschoren, worden die paden vaak generaties achtereen gebruikt.

In de loop van mei worden de kalveren geboren. De jonge geiten werpen meestal één kalf, de oudere geiten meestal een tweeling. Dichte duindoornstruwelen zijn de favoriete werpplaatsen in de duinen. De eerste dagen blijven de pasgeboren kalfjes op hun plaats liggen, aan het oog en neus van vijanden (vossen!) onttrokken door een perfecte schutkleur en de afwezigheid van lichaamsgeur. De geiten komen enkele keren per dag om het jong te zogen.

Omstreeks dezelfde tijd beginnen de bokken met het afbakenen van hun territorium. Struiken en lage bomen worden met het voorhoofd "geveegd". Tussen de rozestokjes, het aangrijpingspunt van het in dit seizoen volledig uitgegroeide gewei, bevindt zich een klier waarvan de inhoud met het vege op de boom of struik terecht komt. Deze "geurvlagen" maken rondzwervende bok-

Dankwoord

Dit artikel kon alleen maar tot stand komen dankzij de informatie van de volgende personen, die goed bekend zijn met de situatie in de verschillende (duin-)gebieden: Richard Kieviet en Joop de Jong (Ameland), Wim Klomp (Zwanewater), Rienk Slings (Noordhollands Duinreservaat), Pieter Dhont (Zuid-Kennemerland), Gert Baeyens en de heer H.J. Verdonk (Amsterdamse Waterleidingduinen), M. Gielen (Noordwijk), Johanne van der Berg (Voorne), Sieb Kuiper (Goeree-Overflakkee), John Beijersbergen (Schouwen-Duiveland), Henk Mandemaker en Gerard Wösten (Walcheren), en Geert Groot Bruinderink (Veluwe).

Bronnen

1. GROOT BRUINDERINK, G.W.T.A., M.H. DEN BOER & E. HAZEBROEK, 1988. Dichtheden van grofwild in een groot Veluws leefgebied. Intern rapport 88/40, Rijksinstituut voor Natuurbeheer, Arnhem.
2. KURT, F. 1978. Rehwild. BLV, München/Bern.
3. RAESFELD, F. VON 1977. Das Rehwild. Parey, Hamburg/Berlin.
4. RIJKSINSTITUUT VOOR NATUURBEHEER, 1984. Natuurbeheer in Nederland. Dieren. Pudoc, Wageningen.
5. VEEN H.E. VAN DE & S.E. VAN WIEREN, 1980. Van grote grazers, kieskeurige fijnproevers en opportunistische gelegenheidseters. Instituut voor Milieuvraagstukken, Amsterdam.

ken opmerkzaam op de aanwezigheid van een territoriale bok. Wanneer ze toch de euvelen moed hebben het territorium te betreden, kunnen ze rekenen op een flink robbertje vechten waarbij de indringers meestal het onderspit delven.

Bronstige geiten worden heel wat liefdevoller onthaald. Met veel aandacht zal de bok de geit een tijd lang volgen om uiteindelijk, als de geit haar bereidwilligheid daartoe kenbaar maakt, haar te dekken. Het hoogtepunt van de bronst valt midden in de zomer, omstreeks midden juli. Nachtelijke bezoekers van gebieden met reeën zullen in deze periode niet zelden worden opgeschrikt door het hese, korte geblaf van de opgewonden reeën.

Naarmate de herfst vordert, vervagen de territoriale grenzen en sluiten de reeën zich aan in kleine groepen, de "sprongen". Het leefgebied van een sprong omvat de leefgebieden van de verschillende leden. Omdat iedere ree goed op de hoogte is van de beste plekken in zijn of haar individuele leefgebied, zal er voor een sprong altijd en grote kans zijn op het vinden van geschikte rust- en voedselplaatsen. Deze kennis is van belang voor het ongeschonden doorkomen van de winterperiode.

bronnen: 2,3,4